

Aquestes activitats populars han conformat —i encara avui conformen— una part important del fonament cultural i musical de les formacions musicals de les Terres de l'Ebre. La seva presència ha donat una personalitat pròpia a les festes majors i de carrer, als romiatges i a les processons de la zona. Aquest àmbit mostra algunes partitures populars originals, com ara la «Gran Jota Tortosina» de Joan Moreira, obra del mestre Joan Monclús o la «Jota Vella» d'Alcanar.

El tercer àmbit, Activitats musicals no bandístiques, vol reflectir la importància i el bon nombre d'altres activitats musicals realitzades pels membres de les bandes: orquestres, conjunts de música melòdica, orfeons, grups de dansa, etc.; a través d'una quinzena de fotografies, realitzades entre els anys 1917 i 1970, acompanyades d'una mostra de materials gràfics publicitaris de les orquestres del Baix Ebre i de la Ribera d'Ebre dels anys quaranta i cinquanta, i d'objectes diversos, com ara l'estendard brodat de l'Orfeó Ocells del Montsià de la Lira Ampostina, del 1963.

El quart àmbit recull una bona mostra d'instruments, faristolos i banderes de caràcter històric. Encara que la varietat i quantitat d'instruments que ha d'integrar una banda no és fixa, i depèn de les possibilitats associatives de cada formació, els instruments de vent-fusta (flautes, flautí, saxos, clarinets), els de vent-metall (trompes, trompeta, trombons, saxhorn, fliscorn, onnoven, bombardino, baix) i els de percussió (timbals, caixa, bombo, platerets, triangle), constitueixen els instruments musicals que conformen una banda de música.

Tots aquests instruments, els quals han sofert una evolució constant que ha marcat la qualitat musical de cada moment i de cada formació, formen part de la mostra.

El Rif, l'altre occident. Una cultura marroquina (Museu Etnològic de Barcelona, 1996)

Yolanda Aixelà Cabré

Col·laboradora del Museu Etnològic de Barcelona

L'existència d'una realitat pluricultural a Catalunya, amb un nombre elevat d'immigrants rifenys, va despertar l'interès del Museu Etnològic de Barcelona i del Grup d'Investigació de les Societats Nord-africanes de la Universitat de Barcelona. Així, es va plantejar organitzar una exposició al voltant de la societat arabomusulmana, concretament del col·lectiu marroquí. Amb aquesta activitat es canalitzava una preocupació tant de les instàncies culturals i polítiques, com de la societat en general.

El nostre interès va ser, des del principi, mostrar una realitat cultural complexa, falsament simplificada i radicalitzada sota termes religiosos o de violència cap a les dones. Aquest objectiu s'acomplia amb l'elecció d'alguns fets socials quotidians representatius de la seva vida diària, que condensaven aspectes tan diversos com són els econòmics, els polítics, els socials o els culturals. Així, vam dividir l'exposició en sis apartats: el *moussem*, la *razzia*, família i dona, el casament, el mercat i el dinar. Les implicacions d'un d'aquests fets socials les desenvoluparé breument a continuació, incidint en la manera en què el vam recrear amb els objectes etnològics.

El casament és la presentació social d'una unió familiar. Amb aquesta cerimònia es materialitzen les aliances de grup i fan cada cop més complexa una societat que fonamenta la seva solidaritat en el parentiu. El casament també representa

la reproducció de la societat rifenya, la vinculació de dues unitats econòmiques, la legitimitat de la parella, la presentació del matrimoni en societat, la festa familiar, etc. Així, de les múltiples qüestions que s'han de destacar, en vam escollir dues, el ritual matrimonial i el dot, les quals es van representar mitjançant peces com el vestit de la núvia i els seus accessoris, els objectes necessaris per tenir cura del seu físic, els tatuatges de la núvia, els instruments musicals, o les joies del dot.

Certament, ens vam trobar amb múltiples dificultats quan vam haver de proporcionar als objectes una significació social que ens permetés, des de la seva vinculació amb d'altres, apropar-nos a una cultura diferent, explicant com és la seva vida quotidiana, però malgrat el resultat no creiem que ens haguem equivocat en el mètode. Ens falta investigar més en aquesta direcció, donat que l'avantatge més clar que ens proporciona la integració d'uns objectes etnològics diversos, és el de mostrar la forma en què uns homes i unes dones construeixen i viuen en societat en un moment històric determinat.

Ernesto de Martino en europeu

Carles Feixa

Universitat de Lleida

A finals de 1995 va tenir lloc a Roma i a Nàpols un congrés internacional sobre la figura i l'obra d'Ernesto de Martino. Filòsof, historiador de les religions, antropòleg, folklorista, activista polític i escriptor, el pensament i la personalitat de l'autor, a trenta anys de la seva mort, provoquen encara avui a Itàlia l'estranya combinació de fascinació i oblit suscitada per altres intel·lectuals com Croce, Pasolini o Pavese, que De Martino va conèixer personalment. Amb la diferència que la seva obra no ha obtingut la difusió internacional que van obtenir els seus coetanis, i que ell també mereixia pel caràcter pioner de les seves aportacions teòriques i metodològiques, i l'extrema lucidesa dels seus escrits.

Nascut a Nàpols el 1908 i mort a Roma el 1965, la vida d'Ernesto de Martino recorre els grans períodes de la història contemporània d'Itàlia, que són també els d'Europa: liberalisme, feixisme, guerra, postguerra, consolidació democràtica. Membre d'una família de la burgesia napolitana, va estudiar lletres a la universitat, i esdevingué deixeble de Benedetto Croce, la màxima figura de la intel·lectualitat italiana d'entreguerres. Interessat en la història de les religions, la seva primera obra (*Naturalismo e storicismo in Etnologia*, 1941) mostra la influència de l'idealisme historicista crocià. Durant els anys de la Segona Guerra Mundial va militar en la resistència antifeixista en el grup de joves liberals que envoltaven Croce. Tanmateix, aviat es dis-

la cultura

tancià dels plantejaments del mestre amb relació al feixisme. Per a De Martino, el règim mussolinià no era un fenomen aliè a la història d'Itàlia, sinó que era la seva culminació: s'inscrivía en patrons ideològics presents en la cultura nacional, que desenvolupava en una direcció precisa.

Després de la guerra, De Martino evolucionarà del Partito d'Azione al Partit Socialista i després al Partit Comunista. També evolucionaran els seus interessos teòrics i empírics: de l'estudi de les societats exòtiques, passarà a investigar l'exòtic proper, és a dir, les masses camperoles del sud d'Itàlia, i el fascinant món magicoreligiós que les envolta. En aquest canvi de rumb hi van influir dos autors. El primer fou l'escriptor socialista Carlo Levi, que el 1945 va publicar *Cristo si è fermato a Eboli* (n'hi ha una excel·lent traducció catalana a Vergara, del 1964), una novel·la autobiogràfica, passada després al cinema, en què relatava l'experiència del seu confinament en un poble del sud durant els anys del feixisme. El segon fou el dirigent comunista Antonio Gramsci, quan el 1948 es van començar a publicar els *Quaderni del Carcere* que havia escrit la dècada anterior, durant els onze anys del seu empresonament per Mussolini, en particular les seves anàlisis de la qüestió meridional i les lúcides «Observacions sobre el folklore», en què criticava les visions pintoresques i ahistòriques d'aquest folklore i en proposava una nova interpretació en clau social, iden-

tificant al folklore com la cultura de les classes subalternes i proposava salvar la distància que el separava de l'alta cultura.

En un article del 1949 titulat «A l'entorn d'una història del món popular i subaltern», De Martino denunciava la miopia de l'etnologia i de la historiografia en no haver estat capaces d'anar «més enllà d'Eboli» per tal d'historiar les cultures populars del *Mezzogiorno*, i proposava un autèntic programa de recerca, que es va desenvolupar al llarg dels anys cinquanta per mitjà de diverses investigacions sobre el terreny que són, encara avui, un brillant exemple d'escriptura antropològica i un fascinant model de metodologia etnogràfica. A *Sud e Magia* (1951) l'autor analitza el paper de la màgia i del mal d'ull en la cultura meridional. A *Morte e pianto rituale* (1954) interpreta el fenomen del lament fúnebre en la Lucània en una perspectiva comparativa. A *La Terra del rimorso* (1961), tot un clàssic de l'etnografia, relata el viatge cap a la península de Salento a la recerca del tarantisme, la creença en els transtorns psíquics i físics provocats per la mossegada de la taràntula i els rituals coreuticomusicals per guarir els que en són afectats (origen de la famosa tarantella). Totes aquestes monografies representen models nous per a una etnografia europea que llavors es trobava encara en les beceroles, tot combinant les fonts documentals amb les fonts orals i l'observació, així com la utilització de la fotografia i de l'etnomusicologia.

En els darrers anys de la seva vida, De Martino, sense deixar d'interessar-se per la cultura meridional, va abordar l'estudi de la cultura moderna, amb un assaig intítulat *Moderna simbolo valore* (1962), en què tractava qüestions com l'emergència de les bandes juvenils a Suècia, el renaixement de l'ocultisme a

Alemanya, o el debat sobre els rituals laics a la Unió Soviètica; i amb un llibre pòstum, *La fine del mondo* (1978) que és un fascinant recorregut per les diverses concepcions de les apocalipsis culturals en la cultura moderna, del cristianisme al marxisme.

Han estat precisament la curadora d'aquest darrer volum, la seva deixeble i col·laboradora Clara Gallini, en l'actualitat catedràtica d'antropologia a la Universitat de Roma, juntament amb una antiga assistent en la recerca sobre el tarantisme, Amalia Signorelli, les organitzadores d'un congrés internacional que ha tingut un gran èxit d'assistència i un notable ressò social (amb amplis reportatges a tots els diaris italians). En el congrés han participat figures rellevants de la cultura italiana (com Giuseppe Galasso i Giulio Einaudi), la flor i la nata de l'antropologia italiana, així com representants d'altres tradicionals nacionals com la francesa, la nord-americana, la polonesa o la catalana (on la tradició de Gramsci i De Martino van tenir un paper rellevant en els debats sobre la cultura popular del període de la transició política). Els debats han mostrat les múltiples cares de la personalitat i l'obra de De Martino; s'han explorat les seves relacions amb l'existencialisme, el marxisme, el postmodernisme, l'estructuralisme, el surrealisme, el cinema neorealista, l'etnopsiquiatria, amb Heidegger, Leiris, Sartre, Malinowski; s'han repassat les furibundes reaccions que la seva obra causà tant en l'àmbit democristià com en el comunisme ortodox (on fou acusat de populista i místic). Una excel·lent selecció de la filmografia inspirada en la seva obra, amb contribucions de Pasolini i Scotellaro, a cura de Vincenzo Padiglione, contribuï a documentar el complex perfil intel·lectual de l'autor.

Passat el moment en què una exposició va reviu la història

del patrimoni etnològic català (*De l'ahir i de l'avui. El patrimoni etnològic de Catalunya, 1995-1996*) i que es projecta el futur Museu Nacional d'Etnologia de Catalunya, les contribucions de De Martino a l'estudi de la cultura popular europea esdevenen una referència essencial per al debat català. Per això és fonamental que la seva obra, traduïda a diversos idiomes europeus, pugui també difondre's en llengua catalana.